
Kvindeidrættens stolte og problematiske historie

INTERVIEW MED ELSE TRANGBÆK

Kan kønsforskningen bidrage med nye perspektiver på OL og idrætsfeltet generelt, eller er det snarere omvendt, at kønsforskningen kan få tilført ny inspiration af idrætsfeltet på baggrund af dettes komplekse forhold mellem køn, krop og politik? *Kvinder, Køn og Forskning* har bedt Else Trangbæk, lektor på Institut for Idræt, Københavns Universitet og tidligere elitegymnast og deltager ved OL i Mexico i 1968, at tage stilling til forholdet mellem køn, politik og idræt på et personligt plan samt i et større perspektiv: Hvordan har de sportslige oplevelser bidraget til synet på idræts- og kønsforskningen, og hvilken fremtid spås kvindeidrættens og ligestillings-tiltag inden for idræt organisatorisk såvel som sportsligt? Hvilke begrænsninger og muligheder ligger der i idrættens kønspolitiske?

Redaktionen: Du repræsenterede Danmark ved de Olympiske Lege i Mexico i 1968. Hvilke spor har det sat sig i din senere kar-

riere som forsker og leder i idrætsbevægelsen?

Else Trangbæk: Når man er eliteidrætsudøver og gennem mange år har trænet mange timer hver uge, er det naturligvis en stor oplevelse at få mulighed for at deltage ved de Olympiske Lege, som for de fleste idrætsudøvere er noget helt særligt. Sådan var det også for mig. OL satte visse spor, dog skal man være varsom med at overtolke relationen mellem netop denne begivenhed i et livsperspektiv. Træningen forud og livet i idrætten generelt må tænkes med, men jeg tror alligevel, at OL især på to områder fik betydning for såvel mine forskningsinteresser og mit idrætspolitiske engagement.

Op til OL trænede jeg ofte sammen med det norske landshold, idet der på det tidspunkt ikke var andre danske gymnaster på internationalt niveau. De norske trænere påbegyndte i denne periode en relativ streng vægtkontrol af gymnasterne, idet en let krop, i gymnastik, rummer mange fordele og kan virke præstationsforbedrende. Disse initiativer, som ikke kun var norske, kom dengang til at præge dele af gymnastikken på uheldig vis og har siden gjort det. Personligt ramte det mig hårdt da én af mine norske gymnastikkammerater fra OL-tiden nogle år senere døde efter flere års kamp mod anoreksi. Diskussionen om idealvægt, vægtkontrol og de afledte pædagogiske og psykologiske problemstillinger har siden optaget mig, og jeg har i min forskning blandt andet arbejdet med kropsidealiser samt grænser for vækst i kvindeidrætten i historisk perspektiv.

Min gymnastikopdragelse fik jeg i Viborg Gymnastik Forening en god forening med stærke traditioner på eliteområdet og med klare linier om opdragelse til ansvar og indflydelse på foreningslivet. Tidligt blev man inddraget i stillingtagen til idrætspolitiske problemstillinger. Også på dette punkt blev min nysgerrighed skærpet under OL. Jeg havde ingen træner med til OL, hvilket ville være utænkeligt i dag, men jeg mod-

tog kort efter min ankomst til Mexico et spændende tilbud om at træne sammen med de østtyske gymnaster, som befandt sig i den absolutte top elite. Et tilbud som jeg desværre ikke fik lov til af den danske ledelse at tage imod af den danske ledelse, idet vi var blevet 'forbudt' at blande os med Sovjet og DDR på grund af den sovjetiske invasion i Tjekkosllovakiet sommeren 1968. Idealet om idrætlig samarbejde på tværs af kultur og politik kom til at lyde hult. Træningen blev løst med støtte fra svensk side, men de politiske indtryk sluttede ikke her. Voldsomme studenterdemonstrationer, som protest mod regeringens økonomiske og speciale politik og afholdelsen af de kostbare olympiske lege, kulminerede den 2. oktober kort før legenes åbning i en stor demonstration, der kostede mange menneskeliv. Jeg mindedes ikke, vi hørte om disse begivenheder, før da vi kom hjem. Vi levede et 'beskyttet' liv, som for kvindernes vedkommende var særligt, idet vi boede i et 'kvindehus' med hegn omkring og med indgangsforbud for mænd. Hvor det politiske liv udenfor ikke blev registreret, så jeg politikken på idrætsbanen ført helt frem til sejrskamlerne af Tommie Smith og John Carlos, der vandt henholdsvis guld og sølv i 200 meter løb. Under sejrseremonien viste de black power hilsen. En handling der betød at de senere fik frataget deres medaljer.

Den politiske tilgang til forståelse af idrættens betydning har præget min forskning på flere fronter. Mit speciale på Historisk Institut kom til at handle om den tyske turnbevægelse. Turn er den tyske betegnelse for idrætsgymnastik. Som ung gymnast så jeg, når jeg konkurrerede i Tyskland i de tyske turnhaller, buster af turnvater Jahn, turnbevægelsens stifter. Her så og hørte jeg om min idrætsgrens politiske udgangspunkt, hvilket vækkede min nysgerrighed. Der var tale om en bevægelse, som i begyndelsen af 1800-tallet blandt andet samlede unge mænd til træning og politisk arbejde for at ruste dem til forsvarskamp mod fransk overherredømme. Specialet blev såle-

des præget af mit personlige udgangspunkt og nysgerrighed til, hvordan gymnastik og politik hængte sammen.

Da jeg skulle skrive min ph.d. afhandling, var mit ønske, at analysere kvindeidrættens udvikling, hvilket ikke blev godkendt, da jeg på det tidspunkt ikke kunne dokumentere tilstrækkeligt kildegrundlag til et sådan studie. Afhandlingen kom derimod til at handle om gymnastikken i 1800-tallet, men den kom til at indplacere kvinder og piger i historien, idet de dukkede op mange og ofte uventede steder, og i større omfang end historien tidligere havde refereret. Disse kvinder har siden været omdrejningspunktet for min forskning.

Redaktionen: Hvordan er det gået med kvindeidrættens udvikling siden dengang?

Trangbæk: Man kan ikke beskrive udviklingen gennem én fortælling. Den rummer mange, men mindst to er vigtige. Det jeg plejer at kalde den stolte og den problematiske. Den stolte historie handler om, at mange kvinder siden 1970'erne er blevet aktive idræts- og motionsudøvere i foreninger eller gennem anden form for organisering.

Med 1970'erne og 80'ernes øgede kvindedeltagelse kom der naturligt i forlængelse heraf også et krav om indflydelse. Denne historie er dog mere problematisk. En gruppe kvinder, primært fra den organiserede idræt, fandt at kvinders rolle i idrætten måtte sættes under debat. De tog initiativ til det første seminar om "Kvinder og idræt" på Køng Folkehøjskole i 1982. Køngseminarerne blev gennemført frem til 1989 og fik betydning for udviklingen af kvindelige netværk og skærpelse af debatten om ligestilling i idrættens verden. Efterfølgende nedsatte Dansk Idræts-Forbund en arbejdsgruppe "Kvinder og Idræt", hvor jeg var aktiv. Vi afholdt seminarer, opbyggede netværk etc., og i 1984 blev der sågar ansat en ligestillingskonsulent. Meget skete på kort tid, og et synligt resultat af det kvinde-

idrætspolitiske arbejde var valget i 1985 af Hanne Petersen, en af de kvindeaktive, til DIF's forretningsudvalg. I 1988 blev hun endvidere valgt til den ene af to næstformænd, og ved DIF's omstrukturering i 1992 blev hun valgt som eneste næstformand. DIF udgav i 1993 et politikatalog, hvori der bl.a. er et afsnit om ligestilling, som fremhæver de initiativer, der skal igangsættes for at fremme kvinderepresentationen på alle niveauer. Det kunne ligne en succes – men Hanne Petersen forlod posten, og få år senere blev ligestilling taget ud af politikataloget. Uanset hvordan vi tolker kvindernes kamp for indflydelse i idrættens topledelse, må vi konstatere, at stort set intet er sket. Indtil nu har der siden DIF blev stiftet i 1896 kun siddet 6 kvinder i forbundets topledelse. Ved et valg i 2002 forlod den daværende eneste kvinde ledelsen (nr. 5 i rækken), og jeg valgte at lade mig opstille og blev valgt, og sidder i dag som eneste kvinde. Når det ikke er lykkedes at få kvinder valgt ind i ledelsen, er det min tese, at det ikke skyldes kvindernes manglende kvalifikationer ej heller deres manglende engagement i idræt, men måske et bevidst fravalg på grund af organisationskulturen. Hvis der skal ske ændringer, handler det om at få mændene til 'at bevæge sig' og indse, at deres 'idrætsprojekt' har visse mangler og trænger til fornyelse. Idrætten skal nok *overleve* uden kvinder i ledelsen, men spørgsmålet er, om den vil *leve godt*. Udfordringen ligger i at skabe en organisationskultur, hvor kvinder også finder det betydningsfuldt at befinde sig. En kultur, hvor spørgsmål er velkomne, dialog anses for nødvendig og ledelse bliver et spørgsmål om *bevægelse*.

Redaktionen: Hvordan tror du ligestillingsspørgsmålet vil udvikle sig i de kommende år? Sportsmæssigt og ledelsesmæssigt?

Trangbæk: På det sportslige område vil kvindeidræt på topniveau rejse nye problemstillinger i de kommende år, idet kam-

pen om at stå øverst på sejrskamlen rummer nye udfordringer. Penge, medier, sponsorer får øget betydning, og de her afledte problemer kan for eksempel udløse nye fordelingspolitiske problemer samt en øget seksualisering. Dertil kommer, at hvor jeg i 1968 måtte dokumentere mit køn via en kønstest, afslører dopingtest i dag nye problemstillinger, ligesom genteknologien i årene fremover vil rejse nye udfordringer i idrættens verden – for mænd som for kvinder.

På det ledelsesmæssige område vil jeg tilade mig at være måske lidt naiv. Men jeg tror, der vil ske noget, idet flere og flere begynder at indse det problematiske ved den nuværende skæve kønsfordeling i idrætsledelsen. Jo skævere, jo højere op i hierarkiet man kommer. Da ligestillingsministeriet for et par år siden opfordrede de forskellige ministerier til at igangsætte mainstreamingsprojekter, valgte Kulturministeriet at pege på idrættens organisationer som et vigtigt område, og kulturminister Brian Mikkelsen igangsatte et pilotprojekt for at tage temperaturen på den ledelsesmæssige skævhed i idrættens verden. Projektet er siden fulgt op af et forskningsprojekt "Kvinder på toppen" på Institut for Idræt, København Universitet, hvor der er indsamlet omfattende data, ligesom dybdegående analyser er i gang. Jeg tror, at ny dokumentation kan medvirke til at sætte en proces i gang. En dokumentation som ikke vil ændre tingene hurtigt, men som vil være med til at sætte nye dagsordener også for ledelsen af dansk idræt.

Redaktionen: Hvilke perspektiver kan kønsforskningen tilføre OL og idrætsfeltet mere bredt?

Trangbæk: Når kønnet i idræt er så forskningsmæssigt interessant skyldes det ikke mindst, at man her på naturlig måde arbejder med relationen mellem natur og kultur, mellem biologi og humaniora og samskudsvidenskab. Megen kønsforskning

Tommie Smith og John Carlos, OL i Mexico 1968. Foto: Bettmann/CORBIS

handler om kropslighed, og i idrætsforskningen er kroppen ikke kun en kulturel størrelse, men en konkret fysiologisk krop. Relationen mellem OL og køn rummer for mig mange interessante forskningstemaer, og spørgsmålet kunne ligeså godt være vendt om og have lydt: Hvilke inspiration til ny forskning kan OL tilføre kønsforskningen?

Jeg har netop haft fornøjelsen, som idrætsleder, at overvære OL i Athen. Mange spændende projekter ville være oplagte at underlægge forskningsmæssige analyser i et kønsperspektiv. 202 nationer deltog ved OL, heraf var ca. 40 % kvinder. Det kunne være interessant at undersøge forholdet mellem kvinderepresentation, kultur og religion. Her kunne kønsforskningen omkring køn og religion bidrage med generel viden. Et andet interessant emne kunne være: Hvilken betydning har topidrætten for kvinderne i 3. verdens lande? WHO ar-

gumenter for betydningen heraf i forhold til sundhed og hygiejne, idet vejen til topidræt ofte går over fysisk aktivitet og 'idræt for alle' projekter. Dertil kommer, at analyser af idrættens betydning for disse kvinder i forhold til demokrati og medborgerskab kunne være væsentlige. Jeg tror således, at køns- og samfundsforskning blandt andet i relation mellem sport, køn og samfund kunne blive til støtte for et bedre liv for mange kvinder i den 3. verden.

Else Trangbæk er kandidat i historie og idræt. Hun deltog ved OL i 1968 i idrætsgymnastik. Hun har fra 1980 været ansat som adjunkt senere lektor på Danmarks Højskole for Legemsøvelser (nu Institut for Idræt, Københavns Universitet). I 1987 afsluttede hun sin licentiatgrad på Historisk Institut, KU. Sideløbende med studier, arbejde og familieliv har Else Trangbæk altid været meget aktiv i den frivillige idræt som træner og leder på forskellige niveauer.